

DAĞ VE FİLOZOF
BEDEN VARYASYONLARI

MICHEL SERRES

ÇEVİREN
ZEYNEP HAYAL ERDOĞAN

MICHEL SERRES

1930 doğumlu Fransız filozof ve bilim tarihçisi. 1949'da Fransa'nın deniz akademisi olan École Navale'e ve 1952'de École Normale Supérieure'ye girdi. Felsefe okudu ve 1955'te *agrégation*da başarılı oldu. Sonraki birkaç yılını deniz subayı olarak geçirdi ve nihayet 1968'de Paris Üniversitesi'nde *Le Système de Leibniz et ses modèles mathématiques* başlıklı tezi ile doktora çalışmalarını tamamladı ve 1969'da University of Paris I'de akademisyenliğe başladı. 1990'da, Fransa'nın en önde gelen entelektüellerinden biri olarak konumunun tanınmasıyla Académie Française üyeliğine seçildi. Bruno Latour, Robert Pogue Harrison ve Jonathan Bate gibi entelektüeller üzerinde etkisi oldu. Stanford Üniversitesinde görev yaptı. 2012'de Meister Eckhart Ödülü ve 2013'te Dan David Ödülü ile ödüllendirildi. 88 yaşında öldü (2019). Başlıca eserleri: *Hermès I, la communication* (1969), *Hermès II, l'interférence* (1972), *Hermès III, la traduction* (1974), *Esthétiques sur Carpaccio* (1975), *Feux et signaux de brume* (1975), *Hermès IV, la distribution* (1977), *Le Parasite* (1980), *Genèse* (1982), *Détachement* (1983), *Les Cinq Sens* (1985), *L'Hermaphrodite* (1987), *Statues* (1987), *Doğayla Sözleşme* (1990), *La Légende des Anges* (1993), *Les Origines de la géométrie* (1993), *Atlas* (1994), *Hominescence* (2001), *Rameaux* (2004), *Récits d'humanisme* (2006), *Petites chroniques du dimanche soir* (2006), *L'Art des ponts : homo pontifex* (2006), *Le Mal propre : polluer pour s'approprier?* (2008), *La Guerre mondiale* (2008), *Temps des crises* (2009), *Musique* (2011), *Yeux* (2014), *Le gaucher boiteux : puissance de la pensée* (2015), *Écrivains, savants et philosophes font le tour du monde* (2015), *Darwin, Bonaparte et le Samaritain: une philosophie de l'histoire* (2016), *C'était mieux avant!* (2017), *Morales espègles* (2019).

ZEYNEP HAYAL ERDOĞAN

Ankara'da doğdu (1999). Bilkent Üniversitesi İngilizce-Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Bölümünden üçüncülükle mezun oldu (2022). *Öncül Analitik Felsefe* dergisi, *Araştırmacı Çocuk* dergisinde ve film dağıtım platformlarında çevirmenlik yapmaktadır. Çevirileri: Manuel Knoll, *Rawls'un Farkı İlkesinin Refah Devleti İlkesi Olarak Yorumlanması* (2020); Jesse M. Mulder, *Realizm/Anti-realizm İkiliğini Oluşturan Nedir?* (2021); A.W. Benn, *Modern Felsefe* (2021); J. M. E. McTaggart, *Zamanın Gerçek-dışılığı* (2023); Bertrand Russell, *Zaman Deneyimi Üzerine* (2023).

*Bana nasıl dűűüneceęimi öğreten
jimnastik eęitmenlerime, kolarım,
dağ rehberlerime...*

İÇİNDEKİLER

I	
DÖNÜŞÜM	13
<i>İnsanlar ve Hayvanlar</i>	13
<i>Doğum Hâlindeki Beden</i>	14
<i>Hareket Hâlinde Beden</i>	15
<i>Beden Duyuları İlişkilendirir</i>	18
<i>Yazılı Beden</i>	20
<i>Panik</i>	22
<i>Neşe</i>	24
<i>Ters Yüz Olan Beden</i>	26
<i>Yeri Gelmişken; Etik</i>	30
<i>Beden Nasıl Ayakta Durur ve Yürür?</i>	32
<i>Dolu Dönmek</i>	34
2	
POTANSİYEL	38
<i>Öğretmenlerim</i>	39
<i>Zayıflık</i>	40
<i>Acı</i>	42
<i>Unutma</i>	45
<i>Dengeden Sapma Olarak Varoluş</i>	48
<i>Etik</i>	49
<i>Gizil Beden; Hak, Siyaset</i>	53
<i>İki Dönüşüm</i>	55
<i>Anlamak</i>	58
<i>Üretmek</i>	60
<i>Görünüm Değişimi</i>	62
<i>Potansiyeli Çıkararak Diğer Geçişler</i>	64
<i>Beyaz Saç</i>	64

	BİLGİ	67
	<i>Beş Duyudan Kültüre</i>	68
	<i>Bilginin Kökeni Olarak Taklit</i>	70
	<i>İlk Evre</i>	71
	<i>Sırasıyla: Almak, Öğrenmek, Anlamak</i>	74
	<i>Bedenin Belleği; Dünyanın ve Yaşamın Belleği</i>	77
	<i>Altı Kahraman</i>	80
	<i>Kopyalamaya Dönüş: Soyutlamanın Zayıflığı ve</i>	82
	<i>Kırılğanlığı</i>	
	<i>İkinci Evre:</i>	83
	<i>Şeylerle Birlikte Bedenden Bedene</i>	83
	<i>Geometri ve Oranlar</i>	85
	<i>Astronomi</i>	88
	<i>Kendini Aşan Esneklik</i>	88
	<i>İlk Beyaz Ürünler</i>	90
	<i>Gürültülü, Sesli, Sözlü, Müzikal, Anlaşılır Bir Ara</i>	90
	<i>Yumuşak Trans Hâlinde Dil</i>	91
	<i>Taklit ve Çatışma</i>	95
	<i>Üç Başlangıç</i>	96
	<i>Bilgisayar Bilimi Tez Modeli</i>	96
	<i>Enformasyon, Yazılım ve Program</i>	97
	<i>Donanım Bilgileri, Yazılım Bilgileri</i>	98
	<i>İçkin Fikirler</i>	100
	<i>Kökenin Yanlışlanması</i>	100
	<i>Meditasyon, İlaç</i>	101

	VERTİGO	104
	<i>Dik Duruş: Omurlarda Diklik</i>	104
	<i>Yüz Metre</i>	106
	<i>Bisiklet: Pek Çok Tekerleğimiz Var</i>	108
	<i>Halatları Çözmek: İcat</i>	110
	<i>Dönüştürmenin Gizemi</i>	113

<i>Bakirlik</i>	116
<i>Ilinx: Deniz Tutması ve Deniz Bırakması</i>	117
<i>Akışkan Türbülanslardan Hava Girdaplarına</i>	118
<i>Düzen ile Düzensizlik: Yaşama Doğru</i>	120
<i>Yaşamdan Ruba Doğru</i>	122
<i>Terk Ediş</i>	124
<i>Bilgi Vertigoları</i>	127
<i>Geometrinin Bir Kökeni</i>	128
<i>Matematiksel Beden ve Tuva:</i>	129
<i>Uzay ve Zaman</i>	129
<i>Esneme Çabası</i>	132
<i>İşe Yararlılık ve Kiplik</i>	134
<i>Sonsöz: Uçuran Batmazlık</i>	136
<i>Dizin</i>	138

I DÖNÜŞÜM

“Pek az zamanın kaldı
Bir dağdaymış gibi yaşa kalanını
Orada veya burada fark etmez...”
Marcus Aurelius, *Düşünceler*, X, 15.

Eğimi usulca yükselen bir zeminde yürüyorum. Bir süre sonra durup ‘ellerimi kullanmaya’ başlıyorum: Asıl dağ şimdi başlıyor, tırmanıyorum. Sırtımı eğdiğim anda dört ayaklı hâle geri mi dönüyorum? Neredeyse; bedenim dönüşür; ayakların ele dönüşmesiyle dengemi sağlamlaştırırım. *Homo erectus* yani modern dik duran insan, geldiği soya, arkaik dört elli hayvana geri döner. Yıldırım gibi çarpan bu hatıra zihnimde öyle solmuş ki, artık o yaratık hakkında konuşmaktan korkmuyorum: Önceden kim olduğumuzu hatırlıyorum.

Dağın risklerini herkes bilir; tedbirli dağcıların bile sağ salim evlerine geri dönemediği olur. Tehlikeli olduğu ayan beyan ortadayken ne diye insan serinkanlılıkla böylesine bir tutkunun peşine takılır, üstelik bir yandan da yoğun güvenlik arzusu duyarken? Tırmanıştan önce kaygı hissiyle birlikte korkunun geri döneceği kuşkusuz bir gerçek, ancak bu korkuya rağmen beden kayanın yüzeyinde, yani duvarda âdeta korunuyormuş gibi ilerler. Rehberleri, kazıkları, halatları ve size eşlik eden dağcıları bir kenara bırakırsak bu hareketi sağlayan ne ya da kimdir?

İnsanlar ve Hayvanlar

Kollarınızı ve bacaklarınızı iyice gerin: El ve ayak parmaklarınız boşlukta büyük bir dikdörtgen çerçeve ya da daire oluşturur. Bir denizyıldızının, ahtapotun veya gibbonun kavrayacağı en büyük

tutuş budur. Muktedir olduğunuz gücünüz ve duyumsama yetiniz, oluşturduğunuz bu şeklin uç noktalarına yayılır. Bu perçinleri böylece tuttunuz mu ne yatağa ne ocağa ihtiyacınız olur; yarattığınız alan size bir yer, mesken, yuva olur. Şimdi kol ve bacaklarınızı hareket ettirin ve etrafınızda şekillendiğini hissedin. Yeryüzünde alan kapladığı için geometrik adlandırmalar yapmak istiyorum: Oluşturduğunuz düz çerçeve; küp, prizma veya büyük bir kaldırım taşı gibi yüzeyleri, kenarları ve köşeleri olan görünmez ve hareketli bir paralel yüzeyli, hatta belki de nokta, çizgi ve hat gibi elemanlarıyla top veya küre hayvanın doğum yerini, ilk sığınağını, ilkel mimarisini inşa edecek niteliktedir. Dört elin kuvvet eğrilerinden oluşan rahimde kıvrılmış bir maymunun çatıya ihtiyacı yoktur. Bedenin yukarı ve arka kısımları onu korur. Hayvan, kendisiyle örtülecek dünyayla ilişkisini kuran bu kılıfa, deriye veya zara yerleşir. Bu örtülere o kadar çok maruz kaldım ki onları görmezden gelemiyorum. Duvara tırmanan kim? Boşluktaki görünür beden değil; içerisinde maymuna benzeyen organizma bulunan, hareket eden ve genişleyen kürenin kendisidir bunu yapan. Dışarı çıkmadan önce duvarı ölçer biçirim ve muhtemel tutunmamla örtüşen görünmez ağları görürüm: Küre, örülü yolda yapışık hâlde durur. Ağı uzaklara kadar giden örümceği, sekiz eklemlili bacağıyla ilmek ilmek ördüğü bu kılıfı şimdi anlıyorum; benim de sıkça kayanın üzerindeyken uzun bacaklı örümceğe dönüştüğüm ya da dağdan inerken ipin ucunda asılı kaldığım olmuştur nitekim. Dünyayla olan bu temel ve hayvani ilişkiyi nasıl oldu da unuttuk?

Doğum Hâlindeki Beden

İnsan öncesi duruma geri dönüş sırasında tırmanıcı, anlaşılacağı gibi, arkaik, görünmez ve esnek bir rahim içinde korunur. Bu rahmin değişken kılıfı, içindeki uzanmış bedeni gözünü bile kırpmadan kavrar, sarıp sarmalar ve ona destek

oluşturur. Bu sırada içeride uyuyan aptal/hayvan¹ kafa da korunuyordur: Düşüncenin olmadığı zamanları biliyorum. Hayvan doğum öncesi konumunda uzanıyor.

Eğim düzleştiğinde dağcı tekrar iki ayağı üzerindedir. O hâlde nasıl bir civciv gagasıyla yumurtayı kırar ya da yavru kanguru annesinin kesesinden kendisini kurtarıp arka ayakları üzerinde dikilir ve dünyaya gözlerini açarsa, aynı şekilde iki ayağı üzerinde duran insan, adımlarını atan bir kız çocuğu da dört elli hayvan atalarımızın bu zarı yırtmasıyla dünyaya gelir. Gövdeden sıyrılıp yere paçavra olarak düşen bir elbiseden çıkar âdeta. Böylece içinden çıkılan elbise destek poligonuna;² dakik, işe yaramaz ve acemi bir bez parçasına indirgenir, bu indirgenmeyle birlikte dengesiz hâldeki iki el, iki ayak ve bir kafa doğada yarı dikliğe, harekete ve özgürlüğe bürünür: Şaşılacak derecede işe yaramayan iki el, çakıl taşlarında tökezleyen iki ayak, havada bir kafa; çıplak, doğurulmuş, ortaya çıkarılmış, rüzgâra, güneşe, soğuğa teslim vaziyette, saf doğada, yani tehlikededir. Ve aniden insan düşünmek zorunda kaldı... Neyi? Yeni elleriyle kendisine ev inşa etmenin yollarını düşündü. İnsanın ilk düşüncesi kaybettiği kürenin telafisi olarak kendine yeni bir sığınak yaratması oldu. Bu yüzden kendimize çatı ararız; bu yüzden evlerin içinde yaşarız. Ayakta duran insan artık doğdu.

Hareket Hâlinde Beden

Nüfuz eden karın ve ezen güneşin altında, rüzgârla savrulan, nefes darlığından konuşamaz hâle gelen halatlı dağcılar böylece duvara tırmanıyor. En küçük bir yanlış adımın hemencecik acısını çıkarabilir yerçekimi. Beden yalnız kendi cesaretine ve karşılığında cömertlik bekleyenlerin eli açıklığına güvenir. Bu makul sertlik; şeylerin, başkalarının ve kişinin hakika-

¹ *ainsi que sa tête, bête, qui, alors, dort*; Fransızcada *bête* hem 'hayvan' hem de 'aptal' anlamına gelir. (Çev.)

² Bir cismin yerçekimine göre oluşturduğu denge noktası. (Çev.)

Mozaiikte Yunanca “Kendini tanı!” yazıyor...

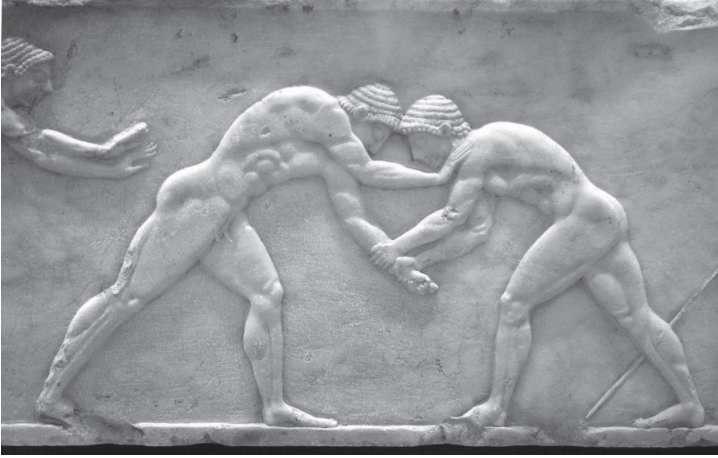
Bu da önce dizlerin ve omuzların eklemlerini, ayak ve el bileklerinin esnekliğini, kaburgaların esneyen merdivenini ve leğen kemiğinin güçlü desteğini tanımaktan geçer...

Hayır, iskelet ölümü çağrıştırmaz; yaşamsal habitatın sağlam ve canlı yapısının şarkısını söyler. Altta yatan uzun bir müzik notası varmış gibi gölgesini bu neşeyle ilişkilendirmek daha iyidir.

Via Appia'daki Aziz Gregor manastırından bir mozaik, Roma, 1. yüzyıl. Museo Nazionale Romano, Roma.

Saç, görünüm, eğik duruş ve kas yapısı, denge ve simetrinin kesinliği, birbirlerine ne kadar benzediklerine bir bakın! Güreştikçe birbirlerinden o kadar az ayırt ediliyorlar. Bu sağlam köprüden ya da bu dengeden çıkarılacak üç ders var: Her savaşta sorumluluk eşit parçalara bölünür; diyalektik tez ve antitezi, yani ikiz olguları ayırt edemez; son olarak, ötekini mükemmellekle taklit etmek için onunla dövüşmek daha iyidir.

Bir yarışmaya katılan genç Akhalar. Mermer kabartma.
MÖ VI. yüzyıl. Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi.

13 yaşına geldiklerinde televizyonda 20 binden fazla cinayet görmüş olan çocuklarımızın –insanlık tarihinin yeni felaketi– her şeye gücü yeten öğretmenlerini katliama teşvikten mahkemeye verme cüretini kim gösterebilecek? Kurban hâline gelmiş çocuklar o yaştan bu yana uzun süredir taklit silah kullanmıyor. Roma, 1951: Dolayısıyla bu olay çocuklarımıza uygulanan şiddetin tarih öncesi döneminde gerçekleşti.